THƠ TÌM HIỂU MÀU SẮC TRONG THƠ

LÊ MINH QUỐC

Văn nghệ

Đã t□ lâu tôi r□t thích hai câu th□ ch□ Hán c□a H□ Ch□ t□ch:

C□ đ□u: H□ng nh□t c□n

Đ□i ng□n: Nh□t chi mai

(Th□□ng S□n)

Ng□ng đ□u: M□t tr□i đ□

Bên su□i: M□t nhành mai

(B□n d□ch c□a T□ H□u)

Ch□ vài nét ch□m phá r□t tài hoa, Ng□□i đã v□ lên m□t b□c tranh r□t hài hòa và màu s□c lung linh đ□y g□i c□m. Trên cái n□n đó (t□c không gian) ch□ có màu đ□ chói chang c□a m□t tr□i, l□i xu□t hi□n cánh mai vàng đã giúp tôi liên t□□ng đ□n hình t□□ng lá c□ T□ qu□c. S□ liên t□□ng □y không ph□i không có c□ s□ c□a nó, n□u chúng ta đã t□ng bi□t t□m lòng yêu n□□c th□□ng dân c□a Bác luôn kh□c kho□i nghĩ đ□n v□n m□nh c□a T□ qu□c - khi v□a ch□p m□t thì đã m□ th□y*"Sa o vàng năm cánh m□ng h□n quanh".*
Th□t đúng nh□ nh□n đ□nh c□a nhà th□ Sông H□ng: "Th□ là ngh□ thu□t k□ di□u c□a trí t□□ng t□□ng".

Do đó, ngôn ng□ c□a th□ th□□ng thiên v□ khái quát và t□ng h□p mang n□ng s□c thái c□a tình c□m. T□□ng t□□ng đ□□c ch□p cánh t□ c□ s□ hi□n th□c c□a đ□i s□ng. Có nh□ng bài th□ đ□c xong, chúng ta c□m nh□n đ□□c bi□t bao màu s□c - màu s□c c□a h□i h□a và màu s□c c□a t□ duy nh□n bi□t đ□□c qua suy nghĩ riêng t□ c□a mình. Trong bài này, tôi mu□n nêu lên m□t vài suy nghĩ v□ màu s□c đó □ trong th□. Có l□, Nguy□n Du - nhà th□ thiên tài c□a dân t□c ta - l□n đ□u tiên đem l□i cho th□ m□t màu xanh k□ l□, và hai câu l□c bát này là m□t b□c tranh giúp chúng ta nâng cao giá tr□ th□m m□:

*C□ non **xanh r□n** chân tr□i*
Cành lê tr□ng đi□m m□t vài bông hoa

Chao □i, cái màu xanh □y, đ□c xong chúng ta nh□ choáng ng□p tr□□c s□ □u đãi mênh mông màu xanh c□a nó. Rõ ràng, ngay c□ khi đ□ng tr□□c cái màu xanh ngút ngàn vô t□n cũng đã đem l□i cho ta cái c□m giác:

***Xanh nh□c nh□i** lúa đang thì con gái*

(Nguy□n Th□ Ng□c Tú)

Ho□c cái màu vàng trong câu th□ đ□y tâm tr□ng c□a T□ Hanh:

*Hoa cúc **vàng** nh□ n□i nh□ dây d□a*

Âm đi□u câu th□ c□ dùng d□ng nh□ m□t l□i tâm tình da di□t và sâu l□ng. Ngôn t□ c□a câu th□ b□ng b□nh đ□y hình □nh b□i □ đây, danh t□ loi th□ l□i đ□□c nhà th□ so sánh v□i t□ ch□ tính ch□t thu□c ph□m trù tình c□m r□t tr□u t□□ng - mà ng□□i đ□c ch□ nh□n đ□□c qua c□m giác c□a chính mình. Do đó, k□t c□u có v□ v□ ng□ bi□u th□ s□ ti□p th□ v□ m□t giá tr□, s□c thái ý nghĩa ng□ pháp còn có nh□ng góc c□nh t□ nh□ khác. Tính ch□t này cũng là đi□u ki□n đ□ m□ r□ng c□u trúc c□a v□ v□ ng□. Và câu th□ mang hình □nh đ□y sáng t□o này đ□□c nhìn nh□n nh□ m□t s□ lao đ□ng ngh□ thu□t nghiêm túc.

Ta bi□t, n□i nh□ thu□c v□ ph□m trù tình c□m c□a con ng□□i. Th□ nh□ng trong th□, nó l□i có màu s□c. N□u màu vàng ch□ m□i □ cung b□c th□p c□a s□ th□□ng nh□, ch□a đ□n n□i kh□c kho□i đau đ□n.

*Bóng chi□u không th□m không **vàng v□t***

Sao đ□y hoàng hôn trong m□t trong.

(Thâm Tâm)

*Chi□c lá r□i óng ánh lá thu **vàng***

(Lê Giang)

*Con nai **vàng** ng□ ngác*

*Đ□p trên lá **vàng** khô*

(L□u Tr□ng L□)

V□y ph□i có m□t màu s□c khác đ□ nói lên cung b□c cao h□n c□a tình c□m lúc này. Có l□ là:
Chi□u đang xanh b□ng ng□ tím màu sim

(Th□y Nguyên)

Đúng nh□ v□y. Trong c□m nghĩ c□a chúng ta, màu tím th□□ng g□i lên s□ bu□n bã và chia cách:
B□n x□a tìm l□i cũ / nh□ ai hoa
tím
bu□n
(Huy C□n).
Màu mua
tím
trong kho□ng tr□i th□□ng nh□
(Xuân Qu□nh).
Em không ph□i là chi□u mà nhu□m anh đ□n
tím
(H□u Th□nh).
Hoa sim
tím
m□t n□i bu□n hoang dã
(Xuân Qu□nh). Và khi chi□u v□ nghe ti□ng chim, ng□□i ta cũng nghĩ:
Chi□u v□ tr□i
tím
ti□ng chim
(Nguy□n Ng□c Bái). Trong th□ ta có màu tím nh□t (
Bóng hoa sói xòe d□□i trăng
tím nh□t
- Hoài Giao), tím ng□t

(Màu th□i gian không xanh/ màu th□i gian
tím ng□t
- Đoàn Phú T□), m□t loài hoa m□c trên đ□□ng hành quân c□a Giang Nam:
N□ng m□a càng
tím ng□t
.
Ch□a ph□i tím, m□i là tim tím (
N□ng dìu d□u n□ng, chi□u
tim tím
chi□u
- Lê Minh Qu□c). Và t□ màu tím c□a s□ chia xa đã đ□n trong th□ H□u Th□nh thành n□i ni□m b□n ch□n ch□ đ□i - ph□ng ph□t chút băn khoăn nh□ l□i thì th□m nh□n nh□:

Hoa bung biêng □i, con l□c c□a mùa xuân

*R□ng không ng□ vì nh□ng h□i gõ **tím***

nh□ n□m b□t đ□□c ngôn ng□ riêng bi□t c□a màu s□c, nhà th□ Ch□ Lan Viên đã vi□t:

Ôi hoa lan đ□□ng chín

***Tr□ng l**àm chi anh bu□n*

*Giá đ□□c màu hoa **tím***

H□n h□n nh□ đau h□n

Màu hoa □y không tím đ□ chúng ta thêm chan ch□a n□i ng□m ngùi.

Tôi nghĩ, th□ có m□t h□ th□ng ký hi□u và m□c dù đ□□c xây d□ng trên h□ th□ng ký hi□u □□c đ□nh c□a ngôn ng□, nh□ng nó còn có nh□ng □□c đ□nh riêng. Và ký hi□u □□c đ□nh m□i đ□□c sáng t□o b□i tài năng c□a nhà th□. Chúng ta ch□p nh□n s□ trong sáng c□a câu th□:

Kim d□ nguyên tiêu nguy□t chính viên

Xuân giang, xuân th□y ti□p xuân thiên

(H□ Chí Minh - *Nguyên tiêu,* 1948)

R□m xuân l□ng l□ng trăng soi

Sông xuân n□□c l□n màu tr□i thêm xuân

(B□n d□ch c□a Xuân Th□y)

Thì d□ liên t□□ng đ□n màu xanh k□ di□u c□a trí t□□ng t□□ng trong th□ T□ H□u:

Xanh núi, xanh sông, xanh đ□ng, xanh bi□n,

Xanh tr□i, xanh c□a nh□ng □□c m□

Tôi bay gi□a màu xanh gi□i phóng

Đ□n màu xanh c□a T□ Hanh thì danh t□ riêng đã hóa thành tính t□ ch□ tính ch□t: *"Tr□i v□n xanh m□t màu* ***xanh Qu□ng Tr□".***

Th□t tuy□t v□i. Đó là ngôn ng□ c□a th□. Đúng nh□ đi□u mà c□ nhân đã bàn v□ th□: "Thi t□i ngôn ngo□i". N□u lùi l□i kho□ng th□i gian 1972 khi b□ đ□i gi□i phóng đánh chi□m l□i thành c□ Qu□ng Tr□ thì ni□m hân hoan, t□ hào - ca ng□i kín đáo trong câu th□ đã hoàn toàn chinh ph□c đ□□c tình c□m chúng ta.

Khi T□ H□u cho r□ng: *"Đ□i v□n t□□i màu lá rau* ***xanh".*** Cái màu xanh □y, ngoài ý nghĩa bi□u t□□ng nó còn mang ý nghĩa ký hi□u. *"Tính ch□t ký hi□u c□a nó là □ ch□ nó thay th□ cho m□t cái gì và s□ thay th□ □y có tính ch□t quy □□c, nghĩa là mang m□t ý nghĩa c□ đ□nh quen thu□c ph□ bi□n v□i nhi□u ng□□i".*
(Duy L□p (T□p chí *Văn H□c* s□ 3-85 - trang 21). Đi□u đó hoàn toàn có lý, n□u chúng ta đ□c nh□ng câu th□ t□: "*Quân* ***xanh*** *màu lá"* c□a Quang Dũng đ□n *"Bu□i tr□a* ***xanh*** *nh□ng n□ non v□a nhú"* (Ph□m S□ Sáu).
Cho tôi v□ m□t cánh chim qua sông / Tha chi□u ***xanh*** *v□ t□* (Đoàn Huy Giao).
Nh□ng r□ng v□n m□t màu ***xanh*** *bình th□n* (Nguy□n Thái D□□ng)… đ□u g□i lên s□ trong sáng yêu đ□i trong cu□c s□ng. Do đó, □ Nguy□n Th□ Ng□c Tú trong s□ xa các vĩnh vi□n đang nén l□i đ□ b□t lên ti□ng khóc thì:
"N□i nh□ ti□c không ***xanh*** *nh□ c□ m□c".*

Trong th□ ca có r□t nhi□u màu xanh, t□ con m□t xanh c□a Nguy□n Trãi trong *Qu□c âm thi t□p* muôn thu□ g□i lên s□ □u ái - đêm ngày cu□n cu□n n□□c tri□u đông:

Tu□i cao, tóc b□c, cái râu b□c

*Nhà ng□t, đèn **xanh,** con m□t **xanh***

đ□n câu th□:

*Leo l□o doành **xanh** con m□t mèo*

"*Cách nhìn th□t là m□i, th□t khám phá, nh□ng cũng có th□ có ng□□i l□i cho là…. Tây"*(Xuân Di□u -
Công vi□c làm th□
- trang 28 - NXB
Văn H□c
1984). Chúng ta th□y bàng b□c màu xanh trong th□. Chính do nghĩa t□ v□ng c□a t□ có tính ch□t ch□ quan nên có s□c thái tình c□m. Và nghĩa phân bi□t c□a nó có nh□ng t□ ghép cùng có m□t t□ t□ nào đó ch□ nh□ng s□ v□t, hi□n t□□ng, tình tr□ng, tính ch□t khác nhau nh□ có nghĩa phân bi□t trong t□ t□ kia. Ch□ng h□n:
Xòe hoa
xanh th□m
nh□ng hoa xòe
(Phan Duy Nhân).
Bao la là m□ng
xanh ng□n,
là th□
(Xuân Hoàng).
Trên cao đ□nh núi
xanh l□
(L□u Trùng D□□ng).
T□ nh□ng gi□t máu anh hùng r□i trong đ□t / B□t m□m lên
xanh ng□t
cánh r□ng
(Đinh Đ□c Th□□ng).
Th□y tr□i
xanh bi□c
mênh mông / cánh cò ch□p tr□ng trên Sông Kinh th□y
(Tr□n Đăng Khoa).
Gi□a vòm tr□i
xanh ng□t

ngôi sao mai
(Đoàn Minh Tu□n)… Đi□u này làm cho th□ chúng ta thêm phong phú, đa d□ng, truy□n đ□t đ□□c tr□n v□n c□m xúc c□a mình đ□n ng□□i đ□c. Th□ nh□ng:

Cây bàng lên búp nh□

***Xanh** nh□ là th□□ng nhau*

(L□u Quang Vũ)

Cái màu xanh tâm lý □y, chúng ta ch□ có th□ b□t g□p trong tr□ng thái chung c□a tâm h□n, c□a s□ liên t□□ng đ□ng đi□u v□i n□i tâm ng□□i vi□t. Và h□i h□a dù có đ□y đ□ màu s□c đ□n đâu cũng không sao phác h□a n□i màu xanh tr□u t□□ng □y.

Rõ ràng, th□ không d□ng □ hình th□c miêu t□ s□ v□t m□t cách đ□n thu□n, mà còn ph□i khái quát s□ vi□c, nâng cao s□ th□m m□ nh□n th□c c□a ng□□i đ□c. Th□t k□ l□, trong th□ có nh□ng màu s□c mà b□n thân h□i h□a không th□ sánh đ□□c. Gô-gôn có lý khi ông đánh giá v□ ngôn ng□ c□a thi hào Puskin (1799-1837) nh□ sau: "*T□ thì ít nh□ng đ□□c dùng r□t chính xác nên có th□ nói lên đ□□c t□t c□. Trong m□i t□ là c□ m□t không gian l□ng l□ng, m□i t□ ng□ mênh mông nh□ chính nhà th□".* T□ câu th□ c□a nhà th□ Chim Tr□ng:

Này cô em có gì vui

*Mà trong m□t □y n□ c□□i**sáng tr□ng***

Âm đi□u câu th□ nh□ cu□ng quít mãi bên ta, b□i cái màu sáng tr□ng c□ ám □nh mãi vì ta không d□ b□t g□p trong đ□i s□ng, đ□n hàng lo□t câu th□ sau:*Và loài chim bi□n t□ lâu - T□ng mang nh□ng lá th□* ***màu tình yêu*** (Nguy□n

Tr□ng T□o).
N□ng nh□
màu l□a cháy
(Xuân Qu□nh).
Con sông □y
xanh nh□ tình yêu
(Trúc Chi).
Quãng đ□i trai tr□ nhu□m
màu chi□n tranh
(Nguy□n Nh□t Ánh).
Tóc anh gi□ đã nhu□m
màu n□ng tr□a
(Nguy□n Thanh Kim).
M□a n□ng
màu da
- Th□i gian
màu tóc
(Nguy□n Đ□c M□u)… thì danh t□ ch□ s□ v□t đ□n th□ và ch□ s□ v□t toàn th□ này, không còn làm chính t□ mà nó m□c nhiên đ□□c xác đ□nh nh□ tính t□ hàm ch□t. Đ□ng nghĩ màu s□c □y không có th□c, th□m chí có th□ vô lý n□u nghiêm kh□c soi r□i trên bình di□n ng□ pháp m□t cách máy móc. V□y nó v□n t□n t□i và ngang nhiên đ□□c ng□□i đ□c ch□p nh□n m□t cách lý thú th□a mái. B□i do mang hình t□□ng ký hi□u nên s□ t□n t□i c□a câu th□ đã đ□ng nh□t v□i giá tr□ th□m m□ trong t□ duy ng□□i đ□c. Đó cũng là m□t trong nh□ng □u đi□m đ□c đáo c□a ngh□ thu□t th□ ca.

Th□ nh□ng t□t c□ m□i s□ vi□c đ□u có gi□i h□n c□a nó, n□u s□ d□ng non tay và l□m d□ng b□t ch□t s□ quan h□ bi□n ch□ng qua l□i c□a s□ so sánh thì câu th□ s□ ngô nghê và d□i d□t nh□ ng□□i làm xi□c thi□u b□n lĩnh: *Đ□ m□t màu đ□ riêng* (VN s□ 477) *c□a gi□ng hò màu nõn chu□i* (VN 466).
Bình minh r□t xanh là h□i còi
(T□p th□
Sóng n□ng
, trang 104).
Anh nhìn vào m□t em ch□a tr□n màu xanh
(T□p th□
Nh□ng cánh cò l□a,
trang 16)… nh□ng câu nh□ v□y, chúng ta có th□ tìm th□y r□t nhi□u trong th□ hi□n nay và khó đ□□c b□n đ□c yêu thích. Nó đã làm ng□□c l□i ý ki□n c□a văn hào L.Tolstoi (1828-1910).
"M□i t□ ng□ ngh□ thu□t đ□□c phân bi□t v□i t□ ng□ không có tính ch□t ngh□ thu□t, □ ch□ nó đã g□i nên đ□□c vô s□ các ý t□□ng, ý mu□n và cách hi□u".

N□u m□t h□a sĩ tài ba làm ch□ đ□□c t□t c□ màu s□c c□a mình trong m□i b□ c□c đ□□ng nét đ□ t□o nên m□t b□c tranh th□n k□. Trong th□ cũng v□y, b□ng ngôn ng□ riêng c□a mình, h□ cũng v□ lên nh□ng b□c tranh "b□ng ch□" nh□ đ□□c đ□t tr□□c m□t ng□□i đ□c:

B□n cá m□ng xuân c□ đ□ r□c

Cây bu□m không r□□u cũng lao đao

□ đây mây núi xanh nh□ n□□c

Mà gi□a thuy□n câu n□ cánh đào

(Vân Đài)

và màu s□c trong th□ h□t s□c đa d□ng, đ□ m□i s□c thái n□u chúng ta mu□n tìm đ□n - nh□ng màu s□c □y vô cùng sinh đ□ng: *Cái đuôi em qu□y trăng v**àng chóe*** (Huy C□n). *C□ v□y ta lên tr□i đ□**ầy***
(Xuân Di□u).
Chao hiu qu□nh trên vùng khô đ□ ch□ch
(T□ H□u).
Th□y m□t m□t tr□i trong lăng
r□t đ□
(
Vi□n Ph□□ng).
M□t tr□i chi□u má
đ□ hây hây
(Hoàng Trung Thông).
Đ□m đu□i đôi ta
đ□ l□m
má ng□□i
(Vũ Duy Thông).
Đã nghe
đ□ khé
Sông H□ng / sóng nghìn x□a v□n đ□ng lòng n□□c non
(Tr□n Huy□n Trân).
Nh□ng chú chim chào kháo nhau
chi□u đ□ m□n
(Đoàn Huy Giao).

Trăng
đ□
nh□ là gi□t máu r□i
(Nguy□n Nh□t Ánh). Ho□c
Trông lên m□t s□t
đen xì
(Nguy□n Du),
Nh□m m□t l□i th□y m□t màu
tr□ng xóa
(
Xuân Qu□nh)….

Riêng v□ màu đ□, n□u thi sĩ Victo Hugo (1802-1885) đã s□ d□ng m□t hình t□□ng r□t đ□p, r□t cách m□ng và táo b□o:

Tôi mu□n đ□i mũ đ□ lên cu□n t□ đi□n cũ

Tôi gây m□t c□n bão táp d□□i đáy l□ m□c

thì ngay khi ch□a có ch□ vi□t, trong các tr□□ng ca đ□□c b□o t□n và l□u truy□n d□□i hình th□c mi□ng c□a các dân t□c anh em trên T□ qu□c Vi□t Nam - đã sáng t□o lên nh□ng màu đ□ r□t hi□n đ□i. Trong *V□n va* - truy□n th□ dân gian M□□ng ta th□y câu: *"Con sang th□t đai đ□m tua / Mi□ng* ***đ□ chon chót***
nh□ng tr□u cùng cau".
Ch□ không ph□i
"con chim xanh bi□c bay qua / c□p ch□t ngón chân
đ□ chót
"
c□a Tr□n Đăng Khoa. Ho□c tác ph□m
Xông ch□ xôn xao
(Ti□n d□n ng□□i yêu) dài 1846 câu th□ c□a dân t□c Thái, ta đ□c đ□□c m□t câu
"Góa v□n t□□i giòn
đ□ đ□n
".
R□t quen mà cũng r□t l□.

Đ□c bi□t v□ màu xanh, theo th□ng kê c□a chúng tôi thì trong th□ Vi□t Nam hi□n đ□i màu xanh đ□□c s□ d□ng nhi□u nh□t. Làm sao lý gi□i đ□□c đi□u này, n□u không mu□n nói vì tâm h□n ng□□i Vi□t Nam luôn l□c quan yêu đ□i và giàu lòng nhân ái. H□ bình th□n tr□□c m□i nguy kh□n và tin t□□ng m□i đi□u t□t đ□p s□ đ□n theo quy lu□t v□n có c□a nó. H□ yêu vô cùng màu xanh c□a quê h□□ng t□ lũy tre xanh, đ□ng lúa, b□u tr□i, hàng cây trên đ□□ng l□ đ□n *"cây nêu, tràng pháo, bánh ch□ng xanh"* . □ nhà th□ n□ Xuân Qu□nh trong t□p th□ *T□ hát* (NXB Tác ph□m m□i - 1984) có 35 bài thì t□n s□ màu **xanh** xu□t hi□n đ□n 40 l□n, **tr□ng** cũng nh□ **vàng** 9 l□n, **đen** cũng nh□ **h□ng** 4 l□n, màu **đ□** ít nh□t là 3 l□n. Ng□□c l□i □ trong tr□□ng ca *Đ□□ng t□i thành ph□* (NXB Văn H□c -1985) c□a H□u Th□nh trong hàng ngàn câu th□ thì t□n s□ màu **xanh** xu□t hi□n t□□ng đ□ng v□i màu **tím** là 4 l□n, ít nh□t là màu *tr□ng* 1 l□n. Kh□o sát t□p *Th□ Vi□t Nam 1945 -1985* (NXB Văn H□c - 1985) g□m 124 nhà th□ đ□□c tuy□n ch□n v□i 215 bài th□, ta th□y t□n s□ màu s□c xu□t hi□n nh□ sau: màu **xanh** t□n s□ xu□t hi□n là 191 l□n, ít nh□t là mùa **nâu** 4 l□n, màu **vàng** 63 l□n, màu **đ□** 67 l□n, màu **tr□ng** 56 l□n, màu **tím** 43 l□n. Th□ m□i bi□t, màu **tím** xu□t hi□n □ th□ H□u Th□nh là nhi□u. T□ t□p th□ c□a Xuân Qu□nh, có th□ nh□n xét ch□ quan

r□ng, □ các nhà th□ n□ màu s□c d□ tác đ□ng đ□n c□m xúc và t□ duy c□a h□. Cũng ch□ng ph□i ng□u nhiên mà Vân Đài đ□t tên bài th□ t□ tuy□t c□a mình là
B□c tranh Xuân
ho□c Anh Th□ l□y tên c□ t□p th□ là
B□c tranh quê…

T□ nh□ng d□n ch□ng trên ta có th□ rút ra m□t k□t lu□n ban đ□u: T□n s□ t□ ch□ màu s□c trong th□ Vi□t Nam hi□n đ□i xu□t hi□n h□t s□c phong phú và tinh t□. Nó góp ph□n nâng cao hình t□□ng c□a th□ đ□t đ□n m□t trình đ□ nh□t đ□nh. Tài năng c□a nhà th□ đã sáng t□o cho v□n t□ v□ng ti□ng Vi□t thêm nhi□u màu s□c g□i c□m đ□ b□n lĩnh chinh ph□c đ□□c tình c□m b□n đ□c và b□n thân nó cũng t□n t□i tr□□c th□ thách kh□c nghi□t c□a th□i gian.

LÊ MINH QU□C

(Tháng 11.1985)

(Ngu□n: báo Văn Ngh□ TP.HCM s□ th□ sáu 13.6.1986)